

Fotó: Wikimedia

SZARVASMARHA ÁBRÁZOLÁSOK LOVAS NOMÁD NÉPEKNÉL I.

Dr. Kenéz Árpád
(Állattenyésztési Teljesítményvizsgáló Kft., Gödöllő)

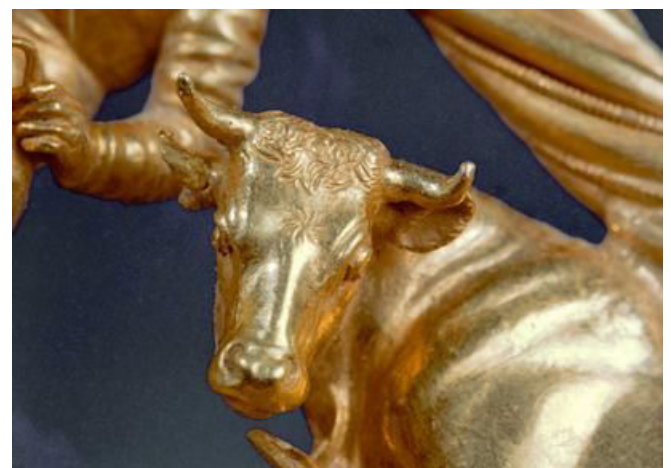
A Kárpát-medencében megforduló lovas nomád népek számára mindig is fontos háziállat volt a szarvasmarha. A területszerzés, legelőváltás, vándorlás során fontos volt, hogy az elsősorban élelemforrás (hús, tej) és alapanyag (bőr, szaru, ín) lábon hajtva kíséresse a törzseket, éppen ezért főként a szarvasmarha, illetve a kiskérődzők voltak jellemzők a nomádoknál. Erről a különböző régészeti

leletanyag állatcsontjai is árulkodnak. A szarvasmarha (bika, tehén) éppen ezért e népeknél a díszítőművészetben is megjelenik. Jelen és következő cikkemben a szkíta, hun, avar és honfoglaló magyar népek leletanyagából mutatok be néhányat, amelyen egyértelműen beazonosítható, vagy feltételezhetően szarvasmarha ábrázolás figyelhető meg.

SZKÍTA

A szkíták és hasonló kultúrájú népek a vaskorban Kr. e. IX. századtól kb. a Kr. e. II. századig uralták az eurázsiai sztyeppét. Ötvösségük, aranyművességük, jellegzetes díszítőmotívumaik a mai napig is csodálatra méltóak, és még szakmai szemmel is tartogatnak kihívásokat korunk ötvösei számára. Munkáik olyannyira tetszetek Európa magaskulturái számára, hogy a görögök is próbálták másolni, vagy gyakran dolgoztattak szkítákkal (Bozó 2004). A szkítákra a különböző korszakoktól függetlenül jellemző az állatstílus, azaz a különböző valós és képzeletbeli állatok, lények ábrázolása akár a nemesfém-ből készült tárgyakon, akár a nemezeken (takarók, faliszőnyegek, nyeregalátétek, szobrok stb.), akár a tetoválásokon (pazyryki múmiák). A szkíták a Kárpát-medencébe is eljutottak, jó bizonyíték erre a híres zöldhalompusztai, tápiószentmártoni "csoda"szarvas leletek, vagy a csontból faragott szarvas Tiszalókról, illetve a bátaaszéki griffes pecsételő. Az állatábrázolások

sok esetben az állatösöket is jelentik. Gyakrabban ábrázolt állatok: szarvas, ló, hópárduc, griff, pávasárcány, csőrös ló, kőszáli kecske, teve, vaddisznó, ragadozó madarak, és ritkábban szarvasmarha is (Bozó 2004).

1. kép: Az ukrainai Tolstaya Mogila lelőhelyen talált szkíta nyakék részlete. Ezen az ékszeren a görögökre jellemző realiztikus stílus figyelhető meg, köztük két szarvasmarha ábrázolás (<http1>)

2. kép: Botra rögzíthető csörgők bikaalakokkal (anyag: bronz, lelőhely: Nagytarcsa; Bozó 2004)

3. kép: Bikafejes csörgők (anyag: bronz, lelőhely: Fekete-tenger vidéke; Bozó 2004)

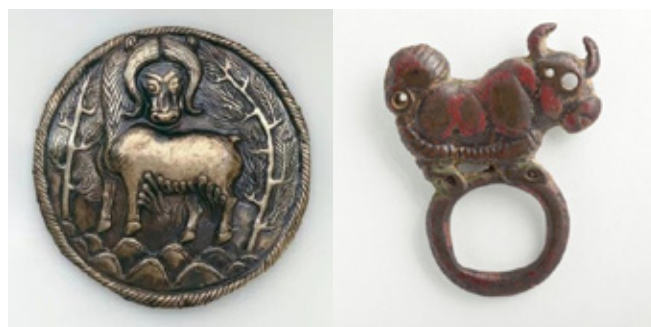
4. kép: szárnyas bika egy lótarakóról (hímzés, Kazahsztán, http2)

5. kép: zsirúpös jakszerű szarvasmarha miniatúra (Emberek Aranyban kiállítás; a szerző fotója)

HUN

A hun nép kapcsán minden európai egyből Attila nevét mormolja el magában, holott az ázsiai hun nép (hsziungnu) már jóval korábban kialakult és folytatott nomadizáló állattartást az ázsiai sztyeppéken. A Kárpát-medencében a hunok (európai hunok) a népvándorlás korai szakaszában, a Kr. u. 5. század elején, a Római Birodalom bukását követően jelentek meg. Klasszikus lovasnomád kultúrájú nép volt, a szkítáktól eltérő szerkezetű, de összetett íjakat használtak (a szaru mint alapanyag itt is szerepet játszott). Főként Attila idején a nomadizálást felváltotta már a fejlett állami élet és a magasabb szintű civilizáció. Díszítőművészetükben gyakran találkozni állatalakokkal, azonban lényegesen kevesebb lelet áll rendelkezésre, mint a szkíták esetében, főleg szarvasmarha-ábrázolások tekintetében. Azt is fontos megjegyezni, hogy bizonyos hsiungnu leleteket itthon szkítaként tárgyal a hazai irodalom (http6).

7-8. kép: feltételezhetően jakot ábrázoló bronztárgyak (http4-5)

6. kép: Enyhén ornamentikus szarvasmarha-ábrázolások egy hun veretről (http3).

9. kép: Állatküzdelmi jelenet egy nemezéből készült faliszőnyegen. Erősen szkítakori mintakincs, amikor is a különböző keveréklények voltak jellemzők. Az itt megfigyelhető lény sem egyértelműen csak bika (Noin-Ula lelőhely, http6)

SZARVASMARHA ÁBRÁZOLÁSOK LOVAS NOMÁD NÉPEKNÉL II.

Dr. Kenéz Árpád
(Állattenyésztési Teljesítményvizsgáló Kft., Gödöllő)

Előző lapszámunkban a szkíta és a hun népek leletanyagait mutattam be, melyeken szarvasmarha, illetve szarvasmarhaszerű ábrázolásokat, motívumokat

figyelhettünk meg. Jelen cikkemben az avarok és a honfoglaló magyarok hagyatékaiból szeretnék bemutatni néhányat.

AVAR

Az avarok szintén ázsiai eredetű lovas nomád íjásznép voltak. A népvándorlás korában, Kr. u. 567-568-tól számítjuk a Kárpát-medencében való megtelepedésüket, ahol mintegy 250 évet uralt az Avar Kaganátus. A régészeti leletek alapján meg kell különböztetni a kora és késő avar korszakot. A díszítőmotívumok eltérő mivolta, az ötvös tárgyak készítése technikája az egyik fő különbség. Származásuk tekintetében még a mai napig is sok az ellentmondás,

vagy a meg nem válaszolt kérdés. A 9. század végére azonban a kaganátus szétesett, az avarok beolvadtak a szlávokba, majd a század végén megérkező magyarokba. A letelepült földművelést folytató és a nagyállattartó nomadizáló népek összeolvadtak, bizonyos elemeikben még őrizve a régi hagyományokat (preferált növény- és állatfajok). A szarvasmarha (főként bika) ábrázolások több avar tárgyon is megtalálhatók, ezek közül mutatok be néhányat.

11. kép: Bronzból készült avar szíjvég rajza Győr környékéről (Erdélyi 1966).

Az egyik leghíresebb avar szarvasmarha-ábrázolás a bánáti Nagyszentmiklóson talált kincs bikafejes ivócsanakjai, amelyek szoborváltozata Budapesten is megfigyelhető a Boráros téren (Varga Imre alkotása).

12. kép: Részletrajzok a nagyszentmiklósi kincs bikafejes ivócsanakjairól (László-Rácz 1977).

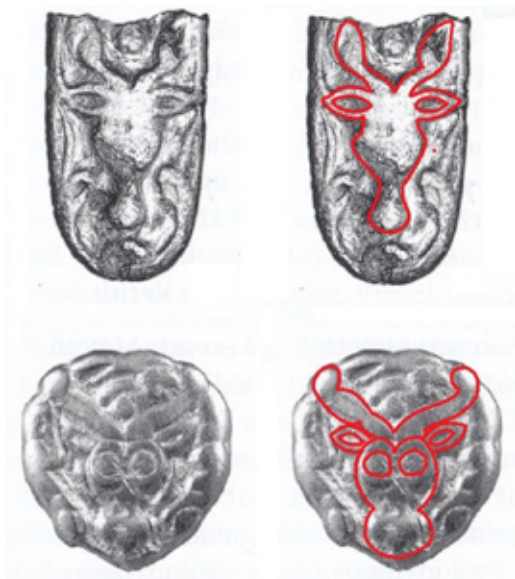

13. kép: Az egyik ivócsanak oldalnézeti fotója (http1).

HONFOGLALÓ

A honfoglalás jellemzően a Kr. u. 895-896-os évekre tehető, és alapvetően egy migrációs hullám részeként indultak meg elődeink nyugatra és telepedtek le a Kárpát-medencében (Sudár és Petkes 2016). A honfoglalás kori sírok gyakran rejtenek gazdagon díszített használati eszközöket, viseleti elemeket (tarsolylemezek, övveretek, csonttárgyak). A díszítőművészetükben egyértelműen

felfedezhetők a keleti (szaszanida, perzsa, szogd) elemek, de elsősorban a növényi ornamentikára alapozott (palmattás, indás) mintakincs a jellemző a figurálissal (állat- vagy emberalakok) szemben. Ennek ellenére ilyeneket is találni azért bőven, viszont a szarvasmarha ábrázolás igen kevés (Bollók 2015). Ebben a szakaszban ezeket igyekszem bemutatni.

14. ábra: Kis szíjvég és övveret szarvasmarha ábrázolásai honfoglaláskori leletanyagból (Rétközberencs-Parom-domb, Debrecen; Bollók 2015 alapján).

15. ábra: Bikafejes veret rajza (Lelőhely: Tiszaeszlár-Bashalom lelőhely II. temető; Bollók 2015).

16. kép: Feltételezhetően stilizált szarvasmarhafejeket ábrázoló szíjvégek rajzai (Lelőhelyek: 6. Csorna, 7. Karos; Bollók 2015).